

EESTI LOGOPEEDIDE ÜHING

Lapse kõne areng

Alljärgnevalt on arengutulemuste juures välja toodud keelevahendite kasutamine, millele arenguliselt eelneb nende mõistmine.

Iga sisu valdkonna puhul on joonealuse märkusena selgitatud, kuidas mõistmine konkreetse teema puhul avaldub.

Kui laps eeldatud vanuses mingit keelendit ei kasuta, tuleks hinnata selle mõistmist.

Esitatud arengutulemusi tuleks võtta üldiste orientiiridena, mitte nõutavate arengunäitajatenä. Mida noorem laps, seda enam tuleks vaadelda kõne arengu taset teiste arengunäitajatega seotult

2-AASTANE LAPS

Suhtlemine*	<ul style="list-style-type: none"> - Suhtleb täiskasvanuga esemetega tegutsemise käigus. -Eelistab suhtlemisel partnerina peamiselt tuttavat täiskasvanut. — Kasutab suhtlemisel mitteverbaalseid vahendeid (osutamist) koos üksikute sõnadega. – Vastab täiskasvanu küsimusele, korraldusele tuttavas situatsioonis mingi tegevuse, häälightsuse või 1-2 sõnalise ütlusega.
Grammatika	<ul style="list-style-type: none"> - Kasutab tuttavas situatsioonis ja tegevuses grammatiliselt vormistamata 1-2-sõnalisi lauseid (nt. Miku õue pro Mikk tahab õue minna.). -Kasutab üksikuid käände- ja pöördvorme juhuslikult mõne sõna puhul (nt. ainsuse omastav, osastav, tegusõna 3.pööre). – Kasutab sõnu enamasti ühes, üksikuid sõnu juhuslikult 2-3 vormis. – Väljendab kõnes mõnda järgmistest suhetest: eitus (ei taha), kuuluvus (tädi lusikas), asukoht (emme siia), omadus (auto katki), subjekti-objekti suhe (issi anna pall).
Sõnavara	<ul style="list-style-type: none"> - Kasutab oma kogemustega seostuvaid konkreetse tähendusega sõnu (umbes 50) tuttavas situatsioonis. – Kasutab nimi- ja tegusõnu (nt. näu pro kiisu, anna, opa pro võta sülle), ase- ja määrsõnu (nt. siia, seal, nii). – Mõistab sõnu (rohkem kui 50) ühes kindlas tähenduses tuttavas olukorras.
Hääldamine	<ul style="list-style-type: none"> - Hääldab õigesti mõnda üksikut lühikest sõna. -Hääldab sõnades õigesti häälduslikult lihtsamaid häälikuid: nt a,e,i,o,u, p,m,t,l.
Kirjalik kõne	<ul style="list-style-type: none"> - Vaatab koos täiskasvanuga pildiraamatuid, täiendab täiskasvanu juttu osutamise pildile või üksiku sõna ütle misega pildi kohta.

3-AASTANE LAPS

Suhtlemine*	<ul style="list-style-type: none"> - Osaleb dialoogis: esitab küsimusi, väljendab oma soove ja vajadusi, vastab vajadusel rohkem kui ühe lausungiga*. - Kasutab erinevat intonatsiooni ja hääle tugevust sõltuvalt suhtluseesmärgist (teatamine, küsimine, palve jm). - Kommenteerib enda ja/või kaaslase tegevust 1-2 lausungiga. - Mõistab 1 teksti*, mis on seotud tema kogemuse ja tegevusega. - Loeb peast või kordab järele 1-2-realist luuletust.
Grammatika	<ul style="list-style-type: none"> - Mõistab² ja kasutab tuttavas tegevuses ja situatsioonis 3-5-sõnalisi lihtlauseid. - Kasutab oma kõnes õigesti enamikke käändevorme. - Kasutab oma kõnes õigesti tegusõna käskivat kõneviisi (nt. Joonista! Istu!). - Kasutab oma kõnes õigesti tegusõna kindla kõneviisi olevikuvorme (nt. sõidab, laulavad). - Kasutab oma kõnes õigesti tegusõna ma- ja da- tegevusnime (nt. hakkame mängima, ei taha mängida).
Sõnavara	<ul style="list-style-type: none"> - Kasutab nimisõnu, mis väljendavad tajutavaid objekte, nähtusi. - Kasutab tegusõnu, mis väljendavad tegevusi, millega ise on kokku puutunud. - Kasutab kõnes värvust, suurust jt hästi tajutavaid tunnuseid tähistavaid omadussõnu. - Kasutab kõnes mõningaid üldnimetusi (nt. lapsed, riided). - Kasutab tagasõnu (all, peal, sees, ees, taga) ruumisuhete tähistamiseks.
Hääldamine	<ul style="list-style-type: none"> - Kasutab oma kõnes tuttavaid 1-2- silbilisi sõnu õiges vältes ja silbistruktuuris. - Hääldab õigesti enamikku häälikutest (eranditeks võivad olla r, s, k, õ, ü).
Kirjalik kõne	<ul style="list-style-type: none"> - Vaatab üksi ja koos täiskasvanuga pildiraamatuid: keerab lehte, osutab ja kommenteerib pilte. - Kuulab sisult ja keelelt jõukohaseid etteloetud tekste. - Eristab kuulmise teel tuttavaid häälikuliselt sarnaseid sõnu üksteisest (nt. tass- kass, pall – sall, tuba-tuppa), osutades pildile või objektile.

4- AASTANE LAPS

Suhtlemine*	<ul style="list-style-type: none"> - Algatab ise aktiivselt suhtlust. - Suhtleb meelsasti eakaaslastega aktiivselt koostegevuses. -Küsib täiskasvanult palju küsimusi teda ümbrit-sevate asjade kohta. - Kommenteerib enda ja kaaslaste sooritatud tegevust (räägib, mida tehti) 2-3 lausungiga. -Räägib 2-3 lausungiga mõnest hiljuti kogetud emotsionaalsest kogemusest. - Jutustab pildiseeria järgi, öeldes iga pildi kohta ühe lausungi.
Grammatika	<ul style="list-style-type: none"> -Kasutab kõnes eri tüüpi lihtlauseid, sh koondlauseid*. -Kasutab kõnes lihtsamaid suhteid väljendavaid rindlauseid* (sidendid ja, ja siis, aga). - Kasutab kõnes õigesti tegusõna lihtmineviku vorme (nt sõitis, laulsid).
Sõnavara	<ul style="list-style-type: none"> - Mõistab ja kasutab kõnes nii üld- kui ka liiginimetusi (nt. kuusk, kask – puud, tuvi, kajakas – linnud). - Kasutab kõnes objektide osade/detailide nimetusi (käpad, saba, rool). - Kasutab kõnes mõningaid liitsõnu (tutimüts, kelgumägi) ja tuletisi* (täpiline, laulja).
Hääldamine	<ul style="list-style-type: none"> - Kasutab oma kõnes tuttavaid 2-3- silbilisi sõnu õiges vältes ja silbistruktuuris. -Hääldab sõnades õigesti lihtsamatest häälikutest koosnevaid konsonantühendeid (nt -nt, -lt,- mp jne).
Kirjalik kõne	<ul style="list-style-type: none"> - Tunneb täiskasvanu häälimise* või rõhutatud hääldamise* abil kuulmise teel ära hääliku häälikute reas. - Tunneb ära ja nimetab üksikuid tähti. - Matkib lugemist ja kirjutamist, kritseldades kriidi või pliiatsiga.

5-AASTANE LAPS

<p>Suhtlemine*</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Algatab ja jätkab täiskasvanuga dialoogi ka väljaspool tegevussituatsiooni (nt vahetab vesteldes muljeid oma kogemuste põhjal, esitab tunnetusliku sisuga küsimusi (Miks ta nii tegi? Kuidas teha?). - Kasutab rollimängus erinevat intonatsiooni ja hääle tugevust. - Kasutab õigesti mõningaid viisakusväljendeid. - Kirjeldab täiskasvanu abiga olupilti ja annab edasi pildiseerial kujutatud sündmust. - Annab kuulnud teksti sisu edasi täiskasvanu suunavate küsimuste abil, väljendades end peamiselt üksikute, sidumata lausungitega. - Jutustab nähtust, tehtust ja möödunud sündmustest 3-5 lausungiga (nt. Mida tegi kodus pühapäeval?). - Loeb peast kuni 4 realisi liisusalme /luuletusi. - Mõistab teksti, mis pole otseselt seotud tema kogemusega.
<p>Grammatika</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Kasutab kõnes lihtsamaid põimlauseid* - Kasutab oma kõnes nud- ja tud-kesksõnu (nt söödud-söönud). - Kasutab oma kõnes omadussõna võrdlusastmeid (suur-suurem-kõige suurem). - Kasutab tingivat kõneviisi (mängisin, mängiksin). - Ühildab sõnu arvus (karud söövad) ja käändes (ilusale lillele, punase_ palliga). - Kasutab oma kõnes õigesti enamikke nimisõna käändevorme mitmuses (ilusatel lillelidel).
<p>Sõnavara</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Kasutab kõnes mõningaid vastandsõnu (nt lühike-pikk, must-puhas). - Kasutab kõnes mõningaid iseloomuomadusi ja hinnangut väljendavaid omadussõnu (nt. arg, kaval, igav). - Kasutab kõnes aega väljendavaid nimisõnu hommik, päev, õhtu, öö. -Moodustab vajadusel sõnu uudsete või võõraste objektide, nähtuste või tegevuste tähistamiseks (nt tikkudest maja – tikumaja, nuga õuna koorimiseks – õunanuga).
<p>Hääldus</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Hääldab õigesti kõiki emakeele häälikuid. - Hääldab õigesti 3-4-silbilisi tähenduselt tuttavaid sõnu. - Hääldab õigesti kõiki hääliku-ühendeid 1-2- silbilistes tähenduselt tuttavates sõnades. - Hääldab õigesti sageli kasutatavaid võõrsõnu (nt taburet, banaan, diivan)
<p>kirjalik kõne</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Tunneb iseseisvalt ära hääliku kuulmise teel häälikute reas ja sõnades (va häälikuühendites). - Kuulab ettelugemist, olles seejuures aktiivne (osutab piltidele, küsib, parandab ettelugejat tuttava teksti puhul). - Kirjutab õigesti üksikuid sõnu trükitähtedega (nt oma nime).

6- AASTANE LAPS

Suhtlemine*	<ul style="list-style-type: none"> - Räägib iseendast ja esitab küsimusi täiskasvanu kohta (nt Kus ja kellega elab? Kas tal on lapsi?). - Kasutab ja mõistab suhtlemisel nalja, narritamist. - Püsib teemas, vajadusel läheb kaasa teiste algatatud teema-muutusega. - Annab edasi kuulnud teksti (nt muinasjutu) sündmuste järgnevust, põhjusi ning tegelaste käitumist täiskasvanu suunavate küsimuste/korralduste abil. - Jutustab pildi või kogemuse põhjal seotud lausungitega. - Jutustades seob lausungeid peamiselt sidenditega :ja siis, siis, ja. - Suunab kõnega kaaslaste tegevust ja annab sellele hinnanguid.
Grammatika	<ul style="list-style-type: none"> -Kasutab oma kõnes õigesti saava ja rajava käände vorme (saab lauljaks, jookseb kivini). - Märgab grammatikavigu täiskasvanu kõnes (nt lugeb pro loeb, mõmmi maga pro mõmmi magab, lillene pro lilleline, Seen kasvab all kuuse pro Seen kasvab kuuse all.) ja osutab neile. - Kasutab oma kõnes enamasti õigesti umbisikulist tegumoodi (loetakse, pesti).
Sõnavara	<ul style="list-style-type: none"> - Kasutab kõnes õigesti aega väljendavaid määrsõnu eile, täna , homme. - Kasutab kõnes mõningaid samatähenduslikke sõnu (nt. jookseb, lippab, sibab). - Mõistab samatüveliste sõnade tähenduste erinevusi (joonistaja, joonistus, jooneline). -Kasutab sihilisi ja sihituid tegusõnu (nt.veereb – veeretab; sõidab – sõidutab.) õigesti vastavalt nende tähendusele. - Nimetab ühe õpitud kategooria* piires vähemalt 2 sõna (nt lilled – tulp, roos).
Hääldus	<ul style="list-style-type: none"> - Kordab järele ja hääldab ise õigesti kõiki emakeele häälikuid ja tähenduselt tuttavaid sõnu.
Kirjalik kõne	<ul style="list-style-type: none"> - Häälib täiskasvanu abiga (järele korrates, abivahendeid* kasutades) 1-2-silbilisi sulghäälikuta ja häälikuühendita sõnu. - Määrab hääliku asukoha (alguses, lõpus, keskel) häälikuühendita sõnas. - Kordab täiskasvanu eeskujul eri vältes kahest sõnast koosnevaid ridu (nt. (nt. koli- kolli (III v.); koli – kolli (II v); koli – kooli (IIIv.); koli – kooli (II v.). - Loeb üksikuid sõnu kindlas situatsioonis (nt poe- ja tänavanimed, sildid).

7- AASTANE LAPS

Suhtlemine*	<ul style="list-style-type: none"> - Kasutab dialoogis erinevaid suhtlemisstrateegiaid (nt veenmine, ähvardamine) sõltuvalt suhtlemis-eesmärkidest. - Valib intonatsiooni ja sõnu vastavalt kaassuhtlejale (laps – täiskasvanu) ja/või suhtlemisolukorrale (kodu – võõras koht). - Mõistab kaudseid ütlisi (Nt: Ruumis on aken lahti. Otsene ütlus: Pane aken kinni!; kaudne: Mul on jahe.). - Jutustab olu*- ja tegevuspiltide järgi, kirjeldab tuttavaid esemeid ja nähtusi, andes edasi põhisisu ja olulised detailid. - Tuletab mõttelüngaga* tekstis iseseisvalt puuduva info. - Räägib sellest, mida hakkab tegema (planeerib välikõnes tuttavaid tegevusi). - Laiendab jutustades täiskasvanu suunamisel teksti (tuletab eelnevat ja järgnevat tegevust, sündmust). - Parandab ja täpsustab oma teksti jutustamise käigus.
Grammatika	<ul style="list-style-type: none"> - Kasutab oma kõnes kõiki käändevorme ainsuses ja mitmuses, sh harva esinevaid käändevorme (nt. olev kääne, arstina). - Kasutab oma kõnes käändevorme harva esinevates funktsioonides (nt. kohakäänded ajasuhete väljendamiseks, hommikust õhtuni). - Kasutab oma kõnes õigesti osastava ja sisseütleva käände erinevaid lõpuvariante (nt palju linde, konni, autosid). - Kasutab oma kõnes enamasti õigesti laadivahelduslikke sõnu (poeb-pugema, siga – sead). - Kasutab õigesti põimlauseid, mis väljendavad põhjust (... , sest...), tingimust (kui..., siis), eesmärki (... , et...).
Sõnavara	<ul style="list-style-type: none"> - Selgitab kuuldud kujundlike väljendite (tuul ulub, kevad koputab aknale) tähendust oma sõnadega ja/või toob enda kogemusega seotud näiteid. - Kasutab kõnes mõningaid abstraktse (so mittekogetava vastega) tähendusega sõnu (nt. tundeid, vaimset tegevust tähistavaid: mõtlen, arvan, julge, lahke). - Kasutab kõnes inimesi ja inimese tegevust iseloomustavaid sõnu. - Liidab ja tuletab analoogia alusel tuttavas kontekstis keelenormi järgides sõnu.

	<ul style="list-style-type: none"> - Kasutab õigesti aja- ja ruumisuhteid väljendavaid sõnu (nt. vahel, kohal, otsas, varem, hiljem, enne, pärast). - Mõistab abstraktseid üldnimetusi õpitud valdkondades (nt. transport, elusolendid, tähtpäevad, kehaosad).
Hääldus	<ul style="list-style-type: none"> - Kordab õigesti järele tähenduselt võõraid sõnu. - Hääldab õigesti võõrhäälikuid (f, š) tuttavates sõnades (nt. Fanta, šokolaad).
Kirjalik kõne	<ul style="list-style-type: none"> - Nimetab ja kirjutab enamikku tähti. - Veerib 1-2-silbilisi sõnu kokku, pikemaid sõnu loeb aimamisi (järgneva kontrollita)* ja sageli eksib. - Häälib õigesti 1-2-silbilisi ka sulghäälikuid sisaldavaid häälikuühenditeta sõnu. - Kirjutamisel märgib õigesti 1-2-silbiliste häälikuühenditeta sõnade häälikstruktuuri* (nt lähen koli). - Eristab häälikuühendita sõnas kuulmise teel teistest pikemat häälikut. - Jagab kuulnud lause sõnadeks, kasutades abivahendeid sõnade arvu märkimiseks. - Muudab täiskasvanu eeskujul sõna vältestruktuuri (nt. koll – kool, linna (IIIv.) – lina, tibu – tippu). - Tunneb ära luuletuse ja muinasjutu kui kirjandusžanri

1- Mõistab – st vastab küsimustele, osutab sobivale pildile, valib sobiva(d) pildi(d).

2- Mõistab – st osutab sobivale objektile/pildile või tegutseb õigesti vastavalt kuulnud korraldusele.

3 – Mõistab – st laps osutab või rühmitab kuulnud sõnale vastavaid objekte ning pilte, selgitab sõna või väljendi tähendust oma sõnadega või toob enda kogemusega seotud näiteid.

* Suhtlemine haarab keelekasutamist suhtlemisolukorras, sh tekstiloome ja teksti mõistmise oskusi.

*Tekst – tekstiks võib pidada igat ütlust, arenenud kõne puhul kindla alguse ja lõpuga sõnumit. Tekst võib olla suuline (nt täiskasvanu kommentaarid, jutustus) või kirjalik (loetav või kirjutatav tekst).

*Mõttelünk (tekstis) – info, mis on tekstis otseselt välja ütlemata, mille inimene tuletab ise oma teadmiste ja kogemuste põhjal.

* Olupilt – pilt, mis kajastab sündmuse või olukorra ühte hetke.

*Lause ja lausung – lause on kirjakeele, lausung suulise kõne üksus. Lausungiks võib suulises kõnes olla nii sõna, fraas, liht- või liitlause. Arengutulemuste kirjeldamisel on grammatika teema puhul kasutatud terminit lause. Kuna koolieelses eas loovad lapsed ise peamiselt suulisi tekste, siis on suhtlemise teema puhul kasutatud terminit lausung.

* Koondlause – liitlause, mis sisaldab korduvaid lauseliikmeid, nt Ema ostis poest saia, leiba ja võid.

*Rindlause – liitlause, mille osalause vahel on rinnastav seos, st nad on süntaktiliselt suhteliselt võrdväärased. Osalused on ühendatud sidenditega või asetsevad lihtsalt kõrvuti. Nt. Me läheme emmega poodi ja õde tuleb ka. Siimul on sisine auto, aga minul on punane. Magame ära ja siis tulebki sünnipäev.

*Põimlause on liitlause, mis koosneb põhi- ja sellele alistuvast kõrvallausest. Põimlausega väljendatakse erinevaid tähenduslikke suhteid. Tabelis on mainitud järgmisi tüüpe: põhjuslause, nt Torn läks katki, sest koer astus sellele peale.; eesmärklause, nt. Me peame kiiresti jooksma, et bussi peale jõuda.; tingimuslause, nt. Kui Ott oleks terve, siis ta võiks jäämist süüa.

*Tuletis – sõna, mis koosneb tüvest ja liitest (nt kurb+lik = kurblik; tantsima + mine = tantsimine).

*Kategorია – tähenduslikult seotud sõnade rühm. Nt. kategooriasse linnud kuuluvad vares, tuvi, pääsuke, tihane jne.

*Kirjalik kõne – haarab nii lugemis-kirjutamisvalmiduse kujundamist kui lastekirjandusega

tutvustamist.

*Häälimine – sõna sujuv häälikaaval hääldamine.

* Rõhutatud hääldamine- täiskasvanu venitab otsitavat häälikut kõnes.

*Abivahendid häälimisel või lauseanalüüsil– lause sõnalise ja sõna häälikkoostise materialiseerimisel kasutatakse näiteks nuppe, klotse, nõõpe.

*Aimamisi ehk järgneva kontrollita lugemine – algaja lugeja ütleb sõna välja seda täpselt ja lõpuni lugemata.

*Häälikstruktuuri märkimine kirjutamisel – laps paneb kirja sõnas kõik häälikud õiges järjekorras ühekordsete tähtedega.

Ilmunud: Hallap, M. , Padrik, M. (2009). Valdkond „Keel ja kõne”. Kog. E.Kulderknup (toim.). Õppe- ja kasvatustegevuse valdkonnad. Tallinn: Studium. Lk. 26-43.